

Energiförsörjningens risker

Vilka krav kan eller bör ställas på företag, ägare, stat vad gäller säkerhet, ekonomi, ansvar, försäkringar, beredskap för olyckor, konsekvenser utanför landets gränser.

Ett lands lagar reflekterar de värderingar och den politik som förs i landet.

Lagstiftaren har som regel att väga

- samhällsnyttan med en åtgärd som man vill vidta eller en verksamhet man vill tillåta,
- mot de risker för medborgarna och miljön som åtgärden eller verksamheten kan förorsaka
- för att minska riskerna införs regler om tillstånd som är förknippade med villkor samt lagregler om säkerhetsåtgärder och skadeståndsskyldighet

Energiförsörjningens risker

Belysa frågorna genom att utgå från de krav som ställs i några av de lagar som är relevanta när det gäller energiförsörjningen i Sverige

- Miljöbalken,

- Kärntekniklagen

- Atomansvarighetslagen

(lagen (2010:950) om ansvar och ersättning vid radiologiska olyckor)

- **Strålskyddslagen** – tidiga krav på skyddsregler (arbetarskyddsreglering och 1941 års strålskyddslag)

- **Lagen (2006:647) om finansiella åtgärder för hanteringen av restprodukter från kärnteknisk verksamhet** – syftar till att minska riskerna för staten när det gäller kostnaderna för rivning av anläggningar och slutförvaring av avfall

Miljöbalken och kärntekniklagen

Miljöbalken syftar till att **skydda miljön och människors hälsa** mot miljöfarlig verksamhet och därigenom främja en hållbar utveckling som innebär att nuvarande och kommande generationer tillförsäkras en hälsosam och god miljö.

Balken tillämpas på miljöfarlig verksamhet och viss vattenverksamhet
Balken **balanserar samhällsnyttan** för en viss verksamhet med de **risker** för människors hälsa och för miljön som en viss verksamhet kan föra med sig,

Balken definierar kärnteknisk verksamhet som miljöfarlig verksamhet och ställer **krav på säkerhet och strålskydd** i kärnteknisk verksamhet

Det finns inga formella hinder att med stöd av balken **reglera anläggnings säkerhet och strålskydd i en kärnteknisk anläggning**

Miljöbalken och kärntekniklagen

Kärntekniklagen gäller

- **säkerheten** vid den kärntekniska verksamheten,
- Sveriges åtaganden på **icke-spridningsområdet**
- hantering och **slutförvaring** av kärnavfall och använt kärnbränsle,

Miljöbalken och kärntekniklagen

Lagarna gäller parallellt.

Båda lagarna kräver tillstånd för kärnteknisk verksamhet.

Det krävs alltså **två separata tillstånd**, utfärdade enligt dessa två lagar för att få inneha och driva en kärnteknisk anläggning.

De **allmänna hänsynsreglerna** gäller enligt de båda lagarna

De allmänna hänsynsregler

- **Försiktighetsprincipen**
- **Kunskapskravet**
- **Principen om bästa möjliga teknik**
- **Produktvalsprincipen**
- **Hushållningsprincipen** och kretsloppsprincipen
- **Lokaliseringsprincipen**
- **Skälighetsregeln**

Obligatorisk tillåtlighetsprövningen enligt 17 kap miljöbalken

Nya större kärntekniska anläggningar, nya anläggningar för uranbrytning samt nya större vägar, järnvägar och farleder, ska tillåtlighetsprövas av regeringen innan tillståndsprövningen.

De här verksamheterna utgör **viktiga samhällsintressen** samtidigt som de riskerar att **skada människors hälsa**, medför **stor omgivningspåverkan eller stora ingrepp i miljön** och tar i anspråk **värdefulla naturresurser**.

Regeringen ska avgöra tillåtligheten med utgångspunkt i ett **helhetsintresse** avseende ekologisk hållbarhet, konkurrenskraft och försörjningstryggheten på energiområdet.

Enskilda konkurrerande eller motstridiga intressen ska vägas samman och ställas mot allmänna intressen. Ibland är det fråga om olika allmänna intressen som ställs mot varandra.

Särskilt om kärntekniklagen

Den första lagen på det kärntekniska området antogs 1956 (atomenergilagen),

Lagstiftningens framväxt speglar också de politiska motsättningar som finns när det gäller frågan huruvida samhället ska utnyttja eller inte, och eventuellt utveckla, de möjligheter som finns inbyggt i kärnenergitekniken.

De formella säkerhetskraven har sedan successivt höjts.

I samband med att riksdagen i våras beslutade att undanröja det generella förbudet mot att uppföra nya kärnkraftverk har ytterligare säkerhetskrav förts in i lagen.

Särskilt om kärntekniklagen – kravet på innehavaren

Ett tillstånd att driva en kärnteknisk anläggning ställs till en angiven innehavare.

I samband med ansökan om tillstånd så prövas sökandens sakkunskap och förutsättningar i övrigt att bedriva den kärntekniska verksamheten på ett betryggande sätt.

Målsättningen för säkerhetsarbetet är att - så långt möjligt - undanröja riskerna för en radiologisk olycka och därmed ytterst för förluster av liv eller egendom.

Kärntekniklagen har därför utformats så att tillståndsinnehavaren har givits **ett ansvar** för driften av den kärntekniska verksamheten **som närmar sig det strikta.**

Även om ett tillstånd återkallats eller löpt ut kvarstår tillståndsinnehavarens skyldigheter, att på ett säkert sätt hantera och slutförvara använt kärnbränsle och kärnavfall samt att avveckla och riva anläggningen.

Ansvaret kvarstår tills alla skyldigheter fullgjorts eller befrielse från dem medgetts av regeringen. Skyldigheterna har inte fullgjorts förrän ett slutförvar slutligt förslutits.

Kärntekniklagens bestämmelser innebär således att tillståndet att inneha och driva en kärnteknisk anläggning kan komma att kvarstå under många decennier efter det att verksamheten faktiskt upphört.

Tillståndsinnehavarens förutsättningar att kunna ta detta långsiktiga ansvar enligt kärntekniklagen måste därför prövas ingående.

En annan bärande princip i miljöbalken ger uttryck för att den som förorsakar miljöstörningar också har att **bekosta nödvändiga åtgärder** som behövs för att förebygga eller avhjälpa olägenheter. Principen är internationellt vedertagen och går under beteckningen PPP (**Polluter Pays Principle**).

Principen att det är förorenaren som skall betala innebär inte endast ett ansvar för att förebygga skador och olägenheter utan innebär **också ett ansvar** för den som har orsakat att skada eller olägenhet har uppkommit för miljön, **att avhjälpa sådan skada**.

Skyldigheten för avhjälpandet bör i princip **kvarstå till dess olägenheterna har upphört** oavsett om verksamheten lagts ned eller överlåtits.

Ytterligare säkerhetskrav har förts in i lagen i samband med att riksdagen i våras beslutade att undanröja det generella förbudet mot att uppföra nya kärnkraftverk.

- krav på **återkommande helhetsbedömning** av säkerheten för den som har tillstånd att inneha och driva en kärnteknisk anläggning.

Genom att kravet betonas dess principiella betydelse för säkerhetsarbetet och tydligheten för tillståndshavarna ökar.

- **förbud mot att ha någon annan än tillståndshavaren som förmånstagare för försäkringar** som tillståndshavaren tar för att ersätta skada på byggnadsdelar, system, komponenter och anordningar av betydelse för säkerheten.

Bestämmelsen innebär att moderbolaget i den koncern som tillståndshavaren kan tillhöra inte får vara förmånstagare för en sådan försäkring.

- **skyldighet att ha en organisation** utformad och bemannad på ett sådant sätt att den tillförsäkrar en **säker och tillförlitlig drift** av verksamheten samt **tillgodoser effektiva åtgärder i en haverisituation**. Gäller även uppdragstagare tillståndshavaren anlitar.

Kort om det civilrättsliga skadeståndsansvaret

Bestämmelserna om skadestånd och försäkringsskyldighet för den som innehar en kärnanläggning är konventionsbunden och är uppbyggd på vissa i konventionen noga definierade begrepp.

Regleras i *atomansvarighetslagen* (1968:45) och snart i

Lagen (2010:950) om ansvar och ersättning vid radiologiska olyckor

Lagen bygger på två internationella konventioner nämligen den s.k. *Pariskonventionen* om skadeståndsansvar på atomenergins område, med den kompletterande *Brysselkonvention (tilläggskonventionen)*.

2004 års ändringsprotokoll till Paris- och tilläggskonventionen (Brysselkonventionen).

Kort om **det civilrättsliga skadeståndsansvaret**

Pariskonventionen liksom den svenska lagen bygger på följande *fyra grundläggande principer*:

- **strikt ansvar** (innehavaren av en atomanläggning har ett ansvar för atomskador oberoende av vållande),
- **kanalisering** (ansvaret kan endast utkrävas av innehavaren av en atomanläggning),
- **begränsat ansvarsbelopp** (ansvaret skall vara begränsat till ett visst belopp och i tiden), (*obegränsat ansvar anses inte tillåtet enligt nuvarande regler*)
- ansvaret skall vara täckt av **försäkring eller annan ekonomisk säkerhet**

Obegränsat skadeståndsansvar för anläggningsinnehavare

Steg 1 Anläggningsinnehavarens ansvar.

- kärnkraftsreaktor 1200 miljoner euro,
- övriga 700 miljoner euro
- måste vara täckt av försäkring som ställs av en försäkringsgivare eller annan säkerhet som ställs av anläggningsinnehavarnas ägare
- lågriskanläggningar och transporter prövas av SSM dock minst 80 miljoner euro

Steg 2 Anläggningsstatens folkrättsliga ansvar. Subsidiärt ansvar för staten upp till 1 200 miljoner euro i den mån ersättning för skada inte täcks av det obegränsade ansvaret.

Steg 3 Konventionsstaternas gemensamma ansvar. Det gemensamma statsansvaret i intervallet 1 200 – 1 500 milj. euro oavsett om anläggningsinnehavarna har ett obegränsat skadeståndsansvar eller inte.

- oljeskadefonden,

Styrs av tre konventioner nämligen 1971 års fondkonvention, 1992 års ansvarighetskonvention samt 1992 års fondkonvention som kompletterats genom 2003 års fondprotokoll, ”The International Oil Pollution Compensation Supplementary Fund, 2003. Avser oljeskador genom utsläpp från tankfartyg Skadeståndsansvaret är strikt och kanaliserat till ägaren av fartyget.

- dammansvar,

Enligt miljöbalken gäller ett strikt och obegränsat skadeståndsansvar för den som är skyldig att underhålla en dammanläggning. Ansvaret omfattar skada av alla slag – alltså även ren förmögenhetsskada. Skadeståndet bestäms enligt skadeståndslagen. Talan om skadestånd handläggs av miljödomstol. Merparten av de nordiska dammägarna har tecknat en grupp försäkring som uppgår totalt till 8 miljarder kronor

- allvarliga kemikalieolyckor

Ansvaret regleras i lagen (1999:381) om allvarliga kemikalieolyckor samt i miljöbalken. Utgår från Seveso II-direktivet och Industriolyckskonventionen. Miljöskadereglerna i miljöbalken anger strikt ansvar som huvudregel.